

EEN BEZOEK AAN HET SCHOLLEVAARS-EILAND ;

DOOR

P. HARTING.

Aan velen onzer lezers zijn voorzeker de beide fraaije platen bekend, door den heer SCHLEGEL gevoegd bij het door hem bewerkte gedeelte van de *Natuurlijke historie van Nederland*, afdeeling *Vogels*, en waarop twee tafereelen (XVI en XVII) van het vogelleven op het Schollevaars-eiland zijn voorgesteld.

In de eerste dezer platen ziet men een gedeelte van den buitenrand des eilands met een boschje van elzenhout, waarin eene menigte blaauwe en roode reigers, kwakken en schollevaars nestelen, terwijl iets verder lepelaars dicht bijeen tusschen het riet broeden en verscheidene soorten van eenden in het water rondzwemmen.

De tweede is vervaardigd naar eene teekening, thans in het bezit van den heer SNELLEN VAN VOLLENHOVEN, en gemaakt tijdens het bezoek, dat NOZEMAN vóór omstreeks eene eeuw aan dit eiland bragt, en waarvan deze melding maakt op bl. 91 en 92 van het I^{ste} Deel van het door hem en SEPP uitgegeven werk óver de Nederlandsche vogels. Die teekening vertoont ons de binnenwateren (de zogenaamde „Meer”), bedekt met talrijke scholen van zwemmende vogels en de lucht vervuld met digte zwermen van andere, die opgeschrikt zijn door de nadering van het schuitje, waarin NOZEMAN en zijn teekenaar gezeten zijn.

Het waren inzonderheid deze platen, die bij mij den lust opwekten om persoonlijk kennis te maken met een oord, waar men nog het oorspronkelijk vogelleven in zijnen vollen rijkdom kon aanschouwen. Ik

besloot derhalve tot een togtje daarheen en had het genoegen, dat een aantal jongelieden, studenten der Utrechtsche hoogeschool en allen leden van het gezelschap *Natura dux nobis et auspex*, zich daartoe bij mij aansloten.

Den 14 Mei j.l. werd ons voornemen volvoerd. Aan het station Nieuwerkerk afgestapt, vonden wij daar, — dank zij de goede zorgen van mijnen vriend Dr. T. DOESBURGH te Rotterdam, — onzen gids, eenen tachtigjarigen, maar nog kloeken grijsaard, die de laatste achtenzestig jaren van zijn leven jagende en visschende had doorgebracht en dus de geheele streek, water en land, beter kende dan menig stedeling de straten zijner woonplaats. Van hem vernamen wij reeds dadelijk, dat het Schollevaars-eiland, of, — zoo als men het daar in den omtrek meer gewoonlijk noemt, — het Reigerbosch niet meer is wat het eenmaal was en zoo als hij zelf het in zijne jeugd gekend had, toen de broedende vogels hier en daar slechts tusschenruimten van drie voet open lieten. Hun aantal was, verhaalde hij ons, allengs zeer verminderd. Sommige soorten, die daar vroeger zeer menigvuldig waren geweest, waren geheel verdwenen. Voor drie jaren had hij er den laatsten Schollevaar ¹⁾ gezien.

Wij moesten ons derhalve op eene teleurstelling onzer hoofdverwachting voorbereiden. Desniettegenstaande besloten wij hem te volgen naar het een half uur van het station verwijderde dorpje Nieuwerkerk, waar het drietal booten gereed lag, dat ons naar het eiland zoude voeren. Ter regter- of oostzijde van den weg, die naar het dorpje leidt, overzagen wij de voormalige Zuidplas, die, voor een twintigtal jaren droog gemalen, thans een uitgestrekten polder daargestelt, van drie of vier ellen diepte beneden het vlak van het omringende water, en ter linker of westzijde blikte ons oog op de zich ver uitstreckende Zevenhuizensche plassen, die wij hopen dat ook eenmaal in vruchtbare landsdouwen zullen herschapeu worden.

Even buiten het dorp vonden wij de booten met de roeijers. De medegenomen proviant werd sloop gebragt, en, na onzen hoogbe-

¹⁾ De Schollevaar, ook Scholver of Aalscholver genoemd, en wiens wetenschappelijke benaming *Phalacrocorax carbo* is, behoort tot de Pelikaanachtige zwemvogels. Hij wordt bijna zoo groot als een gans. Zijn gevederte is geheel zwart, alleen met uitzondering van een witte streep van de oogen om de keel.

jaarden gids tot kapitein der flotille benoemd te hebben, staken wij, begunstigd door voortreffelijk weder, van wal en bereikten ruim een half uur later het naaste punt van het eiland.

Ik zal thans niet voortgaan met den verhalenden toon te bezigen. De kleine avonturen van dit togtje zijn voor den lezer van niet het minste belang. Het zij derhalve voldoende hier te zeggen, dat wij een groot gedeelte van den dag doorbragten met het eiland om- en in te varen en ook eenige malen aan wal gingen, waar de aard van den bodem dit toeliet. En hoewel wij de mededeeling van onzen gids tot ons leedwezen bewaarheid vonden en het Schollewaars-eiland tegenwoordig geen meer regt op zijnen naam heeft dan Beverwijk, Bevervoort enz. op den hunnen, zoo hadden wij toch geen berouw van ons voornemen volvoerd te hebben, daar wij aldus kennis maakten met een plekje van onzen bodem, dat door zijne eigenaardigheid zich ook nog op andere wijzen aanbeveelt.

Het volgende is een beknopt verslag van onze bevinding. Het maakt echter geene de minste aanspraak op eenige volledigheid of naauwkeurigheid, iets dat, in de kortheid van ons bezoek, dat slechts eene oppervlakkige kennismaking vergunde, zijne verontschuldiging moge vinden.

Het Schollewaars-eiland is gelegen in dat gedeelte der Zevenhuizensche plassen, hetwelk den naam van Wollen-foppen-polder draagt, een gedeelte, dat eenmaal, na uitgevoend te zijn, droog gemalen, maar later weder door eene dijkbreuk in water herschapen werd.

Wat de gedaante van het eiland betreft, zoo weet ik deze niet beter te vergelijken dan bij die van een zeer onregelmatig gebogen hoefijzer, waarvan de opening naar de oostzijde is gekeerd. Deze opening, gewoonlijk het "gat" genoemd, geeft toegang tot eene waterkom, welke den naam van "de ¹⁾ meer" draagt ²⁾, en waarin hier en daar nog eenige kleine eilandjes liggen, terwijl de ondiepere plaatsen overal met riet (*Phragmites communis*) begroeid zijn, met talrijke daartusschen

¹⁾ Even als van het vroegere Haarlemmermeer werd ook hier door de bewoners het woord "meer" niet als onzijdig, maar als vrouwelijk gebruikt.

²⁾ In NOZEMAN'S tijd (z. t. a. pl.) droeg de waterkom den naam van *IJsselmeer*, omdat deze, naar hij vermoedde, vroeger met den IJssel in verband stond.

opschietende lischdodden (*Typha latifolia*). Men zoude derhalve de gedaante van dit eiland ook kunnen vergelijken bij die, welke aan de koraaleilanden of atollen der Stille Zuid-zee eigen is. Inderdaad beantwoordt het binnenwater of de meer geheel aan de lagune van een atol, welke ook altijd door eene opening in den buitenwal met het omringende water in verband staat. In beide gevallen bestaat die buitenwal, dat is het zich boven het watervlak verheffende gedeelte, uit de overblijfselen van levende wezens. Doch terwijl deze bij een atol die van dieren zijn, namelijk polypen of koraaldieren, is daarentegen hier de bodem uit veen, dus uit plantenoverblijfselen zamengesteld.

Slechts eene smalle strook van dien wal is echter hoog genoeg gelegen om altijd begaanbaar te zijn. Die strook, op vele punten niet meer dan eenige schreden breed, is tot weiland ingerigt. Zij is hoogst waarschijnlijk het overblijfsel van eenen vroegeren dijk of kade, die den daarbinnen gelegen polder beschutten moest, want het tegenwoordige binnenmeertje is ook vroeger droog gemalen geweest. Het grootst is de oppervlakte van begaanbaren grond aan de noordoostspits, d. i. aan het uiteinde van den noordelijken arm van het hoefijzer. Daar staat de boeren-hofstede, de woonplaats van den pachter des eilands, waarbij zich nog een kleine boomgaard bevindt.

De eigenlijke oppervlakte van het eiland, namelijk van het steeds boven den waterspiegel uitstekend gedeelte, is dus zeer gering en geenszins in verhouding tot zijnen omtrek. Hoe groot deze laatste is, kan ik niet met eenige juistheid zeggen. Te oordeelen echter naar den tijd, dien wij behoeften om het eiland rond te varen, schat ik dien op omstreeks een uur gaans.

Op de meeste plaatsen wordt het land zeer bemoeijelijk door de groote hoeveelheid riet, dat langs den oever tot op vrij aanmerkelijken afstand van dezen groeit. Gelukt het echter eene ruimte te vinden, waardoor men den oever bereiken kan, dan verraadt reeds de eerste stap, dien men doet, dat men zich op eenen weinig te vertrouwen bodem bevindt. Eenige weinige schreden voeren over de tot weide ingerigte strook of kade, en dan volgt binnenwaarts een moerassige bodem van eene geheel eigendommelijke gesteldheid, waarin talrijke

elzenboomen groeijen, waaronder sommige eene vrij aanzienlijke hoogte en dikte bezitten.

Hier en daar zijn echter uitgestrekte, opene ruimten zonder boomgewas, en welke zich op eenigen afstand vertoonen als waren zij bedekt met dicht nevens elkander geplaatste bijenkorven of hooischelven (zie fig. 1) van ongeveer halve manshoogte (6 tot 9 palm), met eene

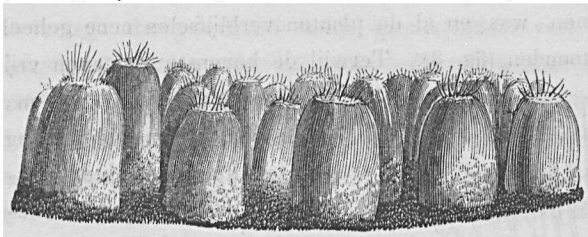

Fig. 1.

breedte, die ongeveer twee derde der hoogte bedraagt. Daartusschen loopt een doolhof van paden, die slechts 3, 4, hoogstens 7 palm

breed zijn. Van naderbij beschouwd (fig. 2) ziet men, dat deze schijn-

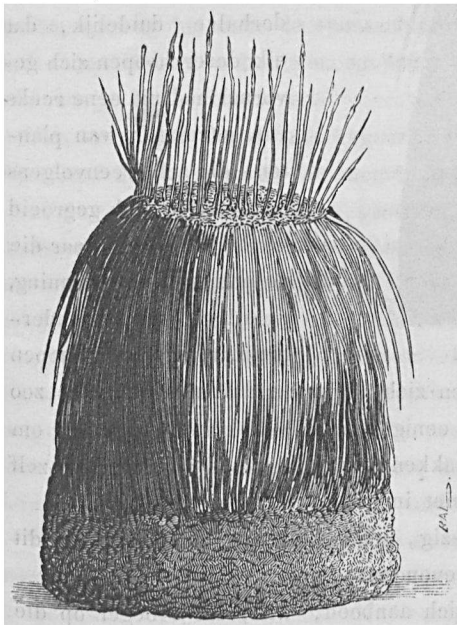

Fig. 2.

bare hooischelven eene afgeknot kegelvormige gedaante hebben, die bij sommigen bijna cilindrisch is, en dat op den vlakken top steeds een pol sekgras (*Carex paniculata*) groeit, terwijl verdroogde bladeren van dezelfde plant langs alle zijden regelmatig naar beneden hangen. Juist deze zijn het, die op eenigen afstand het voorkomen van hooi hebben. Onder en beneden deze bladeren wordt de geheele buitenvlakte door mos (*Hypnum?*) ingenomen¹⁾. Bij onderzoek bleek ons, dat het geheele

¹⁾ Het verdient hier aangestipt te worden, dat *Sphagnum* daaronder niet voorkomt, ook niet in het inwendige der veenhoopen.

inwendige dezer zonderlinge hoopen uit verveende planten-overblijfselen bestond, en wel uit stengels en wortels van sekgras en uit mos, dat al de tusschenruimten vulde.

De veenvorming liet zich hier in alle hare opvolgende trappen waarnemen, van boven af, waar zij, onmiddellijk onder de sekgraspol, ter naauwernood was aangevangen, tot beneden toe, waar de verveening volkomen was en al de plantenoverblijfselen eene geheel zwarte kleur vertoonden (fig. 3). Terwijl de bovenste gedeelten vrij

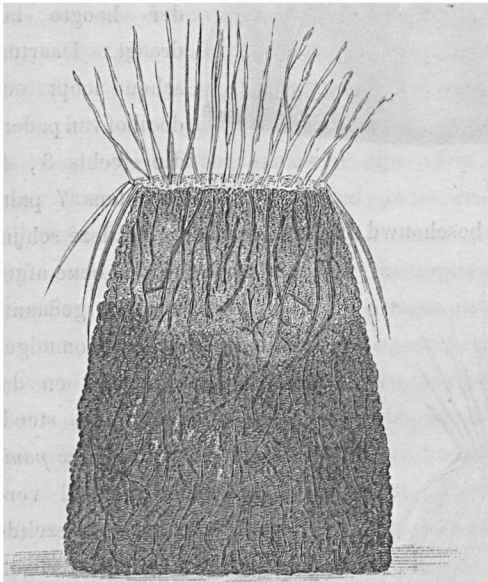

Fig. 3.

hard en droog waren, zoodat zij ons een tijdlang tot zitplaats strekten, waren daarentegen de benedenste gedeelten sponsachtig en geheel met water doordrongen. Het was derhalve duidelijk, dat elk dezer hoopen zich gevormd had uit eene reeks van generatiën van planten, die achtereenvolgens op dezelfde plek gegroeid waren. Doch vanwaar die gedeeltelijke veenvorming, waardoor zulke zonderlinge, regelmatigige hoopen

ontstaan zijn? Waarom hebben zich de paden daartusschen, die zoo drassig waren, dat men met eenige behoedzaamheid gaan moest om niet te diep er in door te zakken, en waarvan de ondergrond zelf ook geheel uit veen bestaat, niet in gelijke mate opgehoogd?

Deze vragen hielden ons bezig, terwijl wij ons te midden van dit inderdaad zonderling tooneel bevonden.

De eerste oplossing, die zich aanbood, was, dat vroeger op die plek elzen of andere boomen hadden gestaan, die omgekapt waren en dat elke achtergebleven boomstronk het middelpunt was geweest voor eenen nieuwen plantengroei en opvolgende veenvorming. Deze op-

lossing van het vraagstuk moest echter dadelijk verworpen worden, toen het bleek, dat er geen spoor van zulk eene houtkern in de veenhoopen te vinden was.

Eene tweede hypothese kwam ons waarschijnlijker voor. Op de naburige smalle strook weidegrond liepen eenige schapen. De breedte der holle paadjes was zoo, dat een schaap daar langs loopen kon, en na eenige drooge dagen is de grond aldaar vast genoeg om het te dragen. Nu mag men aannemen, dat deze dieren van tijd tot tijd hierheen afdwalen, en, zoo als zij ook onder andere omstandigheden doen, het eenmaal betreden spoor volgen en zulks te eerder naar mate dit spoor zelf dieper wordt. Daardoor wordt de groei van planten en wel bepaaldelijk van sekgras aldaar belet. Het sekgras groeit bovendien in pollen, die zich regelmatig in het rond uitstoelen. Zoo wordt rekenschap gegeven van den regelmatigigen, ronden vorm der hoopen, die voortgaan zich op te hoogen door nieuwe planten-generatiën, zoolang het door de sponsachtige massa uit de diepte opgezogen water den bodem vochtig genoeg houdt om den groei van sekgras en van mos te doen voortduren.

Van ons togtje huiswaarts gekeerd, sloeg ik STARING'S *Bodem van Nederland* op, en ziehier wat men in het 1ste deel, bl. 53, leest:

„Vele soorten van sekgras groeijen op pollen; van daar dat die moerasveenen, welke door vee beweid worden, zeer dikwijls eene oneffene oppervlakte aanbieden. Want het vee trapt steeds naast de sekgras-pollen en verlaagt dus aanhoudend den grond, welke deze omringen, terwijl zij zelve blijven staan. Hier en daar geschiedt dit zoo sterk, dat er pollen van eene vierkante el oppervlakte door één el diepe paden van elkander gescheiden worden; eene zeer eigenaardige gesteldheid van de oppervlakte, zoo als b.v. langs den Kooidijk bij Diepenheim in Overijssel wordt gevonden.”

Het is derhalve duidelijk, dat de heer STARING een geheel dergelijk verschijnsel ook reeds elders waargenomen en het in de hoofdzaak op gelijke wijze verklaard heeft. Het eenige verschil is: dat, naar zijne meening, de holle paden alleen door aanhoudende verlaging worden gevormd, terwijl het mij daarentegen waarschijnlijker voorkomt, dat de bovenwaartsche groei der pollen zelve daarvan ook eene, zoo niet de voornaamste oorzaak is.

Er is echter nog eene derde gissing mogelijk, die ik hier niet geheel onvermeld mag laten. De aanleiding daartoe vindt men in de volgende aan NOZEMAN (t. a. pl.) ontleende beschrijving, die ik in haar geheel mededeel, omdat zij ons tevens een beeld geeft van hetgeen die plek eenmaal was.

De Nesten der Scholwers zijn allen op den platten grond aangelegd. Door *grond* versta echter niemand *land* of *vasten bodem*. Dezelve is een zamenpakking van Deek en dorre Liezen, hier en daar doorsneden met water, en zich dus vertoonende als Eilanden. Hij is zoo onvast, dat een onkundige zijn leven in onvermijdelijk gevaar zou brengen door hem te betreden: Op de meeste plaatsen, daar hij voet zou zetten, zou hij er door heen zinken, en zonder zich te kunnen redden, of door anderen gered te kunnen worden, zou hij in eene diepe modder smooien. Deze nesten zijn aldaar van jaar tot jaar aangehoegd; de drek der vogelen heeft de liezen en het deek overdekt en op de meeste plaatsen doen verrotten. Men weet van verre niet wat men van het geheele terrein zal maaken. Ik zag het aan voor een wijd uitgestrekt Land, hetwelk voor den winter een groot boschaadje was geweest, van welke al het hout tot op een voet of anderhalf van den grond, was afgekapt geworden. Dan 't geen ik voor de stoeleinden der stammen hield, waren all te zamen *Nesten*, en wel nesten die stuk voor stuk bezet waren; zeer veelen van broedende Reigeren, maar verreweg de meeste van Scholveren. Dit voorwerp, over het geheel genomen, is in de Natuurlijke Historie onzes Lands zoo groot en beschouwenswaardig, als ik ooit eenig in onze Provincie ontmoet heb. Om het te zien zou zich een liefhebber dier Historie geene moeite beklagen, al moest hij er otlijke mijlen ver om reizen."

Na dit gelezen te hebben, zoude men in verzoeking kunnen komen om de bedoelde hoopen voor met veen overwelfde vroegere nesten van Schollevaars te houden. Daar wij echter, bij het omhalen van een paar dezer hoopen, haar slechts zamengesteld vonden op de boven geschetste wijze, zoo meen ik deze gissing te mogen verwerpen en houd mij aan de zoo even gegeven verklaring van haar ontstaan.

Terwijl wij het eiland rondvoeren, hoorden wij schier aanhoudend

het schelle geluid van den zich tusschen het riet ophoudenden grooten karekiet (*Calamoherpe turdina*), dat als *perre-perre-kiel! perre-perre-perre-kiel!* klinkt; ook wordt dit vogeltje hier niet karakiet maar perrekiet genoemd. Het gelukte ons echter niet zijn kunstig nestje te zien te krijgen, waarvan in den Jaargang 1861 van dit Album, bl. 235, door mij eene beschrijving en afbeelding gegeven is ¹⁾.

Overigens was langs den geheelen omtrek van het eiland in de elzenboomen, die, in vroeger tijd digt bevolkt waren door broedende vogels, geen enkele reiger of andere vogel meer te zien. Slechts van tijd tot tijd vloog er een over onze hoofden, om elders in het water ter vischvangst te gaan. Eene enkele plek vertoont echter nog een laatste spoor van het eenmaal zoo weelderige vogelleven. Deze is gelegen binnen in de waterkom, de straks reeds genoemde meer of lagunc. Het is een eilandje, van rondsom omgeven door een breeden gordel van riet, zoodat men het slechts tot op eenen vrij aanmerkelijken afstand naderen kan. Aldaar groeijen een aantal elzenboomen, die merkelyk grooter en digter dan ergens elders zijn. Zij zijn het laatste toevlugtsoord der reigers (*Ardea cinerea*), kwakken (*Ardea nycticorax*) en woudaapjes of kleine reigers (*Ardea minuta*), terwijl aldaar ook eenige lepelaars (*Platalea leucorodia*) nestelen, wier nesten wij wel is waar niet te zien bekwamen, doch herhaaldelyk zagen wij de fraaije vogels, wier sneeuw wit door de zon beschenen gevederte schitterend afstak tegen den blaauwen hemel, in troepjes van vier tot zes stuks rondvliegen. Voorts zagen wij nog eenige talingen (*Anas crecca* en *querquedula*) en zee-zwaluwen (*Sterna nigra* en *S. hirundo*).

Aanvankelyk bragt onze nadering eenige opschudding in deze vogelkolonie te weeg, maar na eenigen tijd keerde de rust weder terug. Toen echter door een onzer een pistoolschot met los kruid werd gelost, vloog plotseling een geheele zwerm op, en het was inderdaad een fraai gezigt die groote vogels, meerendeels reigers, in wijde kringen gedurende eenige oogenblikken rondom hunne broedplaats te zien rondzweven, totdat zij, van den schrik hersteld, weder plaats

¹⁾ Later ontving ik er eenige van onzen wakkeren gids.

namen op de takken of op de nesten om het werk der bebroeding te hervatten.

Ik ben echter verplicht hier, — ter waarschuwing, voor anderen, die na ons dit eiland mogten bezoeken, — de bekentenis af te leggen, dat dit schot, waaraan wij trouwens een tooneel verschuldigd waren, dat althans in de verte herinnerde aan dat, hetwelk in de teekening van NOZEMAN is afgebeeld, eigenlijk een ongeoorloofde daad van jeugdige loszinnigheid was, een inbreuk op het eigendomsregt van den pachter des eilands of van „den boer,” zoo als hij algemeen in die omstreek genoemd wordt.

Deze man, thans reeds tamelijk bejaard, is op die plek geboren en heeft er zijn geheele leven doorgebracht, door eene breede waterplas gescheiden van de bewoners der omringende streken. Zijn vader en grootvader waren ook pachters op dezelfde plaats, ja, indien het verhaal van onzen gids waarheid is, dan zoude de tegenwoordige pachter de twaalfde van zijn geslacht zijn, die in geregelde erfopvolging deze hoeve bewoont. Indien het nu waar is, dat het karakter van den mensch den invloed ondervindt van de omgeving, te midden waarvan hij leeft, en dat door de erfelijkheid zekere trekken in het karakter allengs scherper en bestendiger worden, dan kan het voorwaar niet verwonderen, dat die man eenigzins mensschenschuw is en dat hij de bezoekers van zijne geboorteplaats juist niet met voorkomende vriendelijkheid ontvangt. Trouwens er bestaat daarvoor nog eene andere, meer tastbare reden, namelijk het eigenbelang. De vogels van zijn eiland maken een deel van zijne bezitting uit; zij zijn en waren vooral vroeger voor hem eene bron van inkomsten. Die zijne vogels stoort, brenghet hem dus schade aan. Ook is hij gewoon van elken bezoeker eene schatting te ontvangen. Toen ik hem dezen, namens ons gezelschap overhandigde en hij het geld zonder een woord te spreken in zijn zak liet glijden, kon ik niet nalaten te denken aan de onverstoorbare kalmte, waarmede de opperhoofden der Amerikaansche roodhuiden de geschenken ontvangen, waarmede een reiziger door hun gebied zich hunne vriendschap koopt.

NOZEMAN, in 1770 van den toenmaligen bewoner sprekende, zegt:

„De landhuurder van de plaats, binnen welker kring deze vogels

woonen, laat hen ongemoeid, uitgenomen," — laat hij er zeer naief op volgen, — dat hij in der tijd een zeer grooten voorraad van eijeren uit de nesten ligt, en voorts, tegen dat de jongen vlug worden, eenige honderden derzelve doodt, en aan den gemeenen man helpt om gegeten te worden. Op deze wijze heeft hij reeds 20 en meer jaren voordeelig gebruik gemaakt van dit gebroed: Hetwelk nog van jaar tot jaar toeneemt.'

Ook de tegenwoordige pachter heeft het voorbeeld zijner vaderen trouw gevolgd. Met groote modderlaarzen aan en met houten borden onder de voeten gebonden, om het inzakken in den modderigen bodem te beletten, deed en doet hij nog gedurende den broedtijd eenmaal 's weeks de ronde en brengt eijeren en jonge vogels mede, die hij te Rotterdam verkoopt. Doch zijn oogst is niet vermeerderd, maar integendeel van jaar op jaar kleiner en kleiner en thans bijna niets beteekenend geworden. Wie trouwens kan er zich over verwonderen! Wanneer men de eijeren weghaalt en de jonge vogels doodt, dan moet het wel daarmede eindigen, dat er ten slotte ook geen ouden meer zijn, die eijeren leggen en bebroeden. Het is de oude geschiedenis van de kip, die gouden eijeren legde!

Het Schollevaars-eiland als toonbeeld van het oorspronkelijke vogellevens in deze gewesten heeft dus grootendeels zijne beteekenis verloren. Het is een der vele plekken, waar de mensch, door eigenbelang gedreven, misbruik heeft gemaakt van zijne overmagt. En mogt het eerlang op nieuw, door uitmaling der plas, een deel uitmaken van eenen vruchtbaeren polder, dan zal het nog slechts in de herinnering bestaan dergenen, die het in den vroegeren toestand gekend hebben.
